

УДК 373.32(477)

П 32

Ольга ПИЛИПІВ

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИВАТНИХ ЗОШ І СТУПЕНЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

За економічних та політичних змін в Україні конкурентно-спроможними виявилися навчальні заклади освіти різних форм власності: державної, комунальної, приватної, зокрема, початкової ланки. Тому своєчасними є дослідження й аналіз організаційно-педагогічних умов діяльності загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні, зокрема, зміст, методи і форми функціонування. У практичній діяльності приватні заклади освіти стикаються з суперечностями, що зумовлені недосконалістю нормативної та методичної баз їх функціонування. Отже, актуальність проблеми, недостатня її теоретична і методична розробленість, необхідність розв'язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми.

Ключові слова: *зклади освіти, Україна, приватні загальноосвітні школи першого ступеня, види приватних загальноосвітніх шкіл, особливості приватного шкільництва.*

Постановка проблеми. Стрімкий прогрес виробничих технологій, комп'ютеризація та інформатизація суспільства, зміни в економічній політиці держави, становлення ринкових відносин і конкурентності вимагають відновлення престижу освіти. А це зумовлює необхідність реформування сучасної системи національної освіти. Саме вона висуває перед педагогічною наукою завдання пошуку шляхів подальшого вдосконалення вітчизняного шкільництва, винайдення шляхів піднесення його на рівень сучасних вимог. Одне зі стратегічних завдань у цьому аспекті, як зазначено в Національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.), полягає у подоланні «... монопольного становища держави в освітній сфері через створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних закладів та формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі освіти» [1, 601].

Національна система приватної освіти перебуває сьогодні на етапі становлення, активних пошуків шляхів розв'язання завдань, які висуваються

перед нею учнями, їхніми батьками, суспільством загалом. З огляду на це, актуалізується звернення до досвіду минулого, зокрема періоду ХХ – початку ХХІ ст., коли приватні навчальні заклади набули значного поширення, а нагромадження педагогічними колективами напрацювання щодо організації навчально-виховного процесу, можуть стати в нагоді сучасним науковцям і вчителям-практикам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання функціонування та розвитку приватних закладів освіти останніми роками знайшли відображення в дослідженнях Я. Абрамова В. Астахової, Д. Багалій, О. Баранова, О. Борейко, В. Вахтерова, Л. Ваховського, П. Георгієвського, С. Гогель О. Дашковської, Є. Днепров, М. Євтуха, С. Золотухіної, А. Іванова, Т. Коваленко, Т. Коломієць, Є. Краснопорова, В. Лейкіної-Свирської, О. Микитюка, А. Окольського, В. Паламарчука, Н. Побірченко, О. Попової, О. Пругавіна, О. Сидоренка, Є. Степановича, В. Стоюніна, О. Сухомлинської, І. Тимошенко, Ф. Уманець, В. Чарнолуського, Б. Чижевського, М. Ярмаченка.

Безумовно, велике методологічне значення при проведенні досліджень у галузі державного управління освітою мають праці таких учених, як Ю.М. Алексеев, В.П. Андрущенко, В.Ю. Биков, Г.А. Дмитренко, І.А. Зязюн, К.В. Корсак, В.Г. Кремень, С.В. Крисюк, Т.О. Лукіна, В.І. Луговий, В.К. Майборода, С.В. Майборода, Н.Р. Нижник, В.С. Пікельна, Н.Г. Протасова, О.Я. Савченко та ін., присвячені теоретичним і практичним аспектам державного управління освітою; Є.С. Березняка, М.М. Дарманського, Л.М. Калініної, І.Л. Лікарчука та ін., що звертаються до проблеми діяльності регіональних органів управління освітою; В.І. Бондаря, В.І. Маслова, В.П. Гончарової, П.І. Даниленко, В.М. Зоц, М.П. Легкого, Н.М. Островерхової, Є.М. Павлютенкова, В.С.Пікельної та ін., що розкривають проблеми вдосконалення системи управління школою; Л.М. Карамушки, Н.Л. Коломінського, С.Д. Максименка та ін., в працях яких досліджуються психологічні аспекти управління освітою.

Аналіз джерельної бази засвідчує, що певною мірою умовно можна виділити такі напрями здійснених досліджень. По-перше, це праці історичного напрямку, що включає виникнення та розвиток приватних навчальних закладів у дореволюційний період та в контексті новітньої історії України. Другий напрям – вивчення приватної освіти як самостійного соціального інституту, сутності феномену приватного навчального закладу. Третій напрям досліджень відображено у працях, що містять окремі аспекти державного регулювання діяльності приватного сектора системи освіти. Четвертий напрям становлять дослідження психолого-педагогічних проблем управління приватними школами [5]. Саме ця класифікація дає змогу цілісно охопити проблему досліджуваного періоду.

Мета статті – визначити особливості діяльності різних видів приватних загальноосвітніх шкіл першого ступеня в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) задля їх врахування у діяльності сучасних закладів початкової ланки освіти.

У 1991 р. з'явилися середні загальноосвітні навчальні заклади недержавної форми власності. Першими з них в Україні стали ліцей «Гранд» (початкова назва – «Феномен») і гімназія «Гармонія». Згодом завдяки підтримці з боку столичної влади та міського управління освіти мережа загальноосвітніх приватних закладів у Києві постійно розширювалася. Зараз вона налічує 44 заклади (12 гімназій, шість ліцеїв, шість шкіл-дитячих садків, чотири початкові школи, дев'ять середніх загальноосвітніх і три спеціалізовані школи, чотири навчально-виховні комплекси). Загалом у них виховується 4 060 учнів. Приватні навчальні заклади фінансувалися з міського й державного бюджетів, а у 1997 р., з метою економії коштів у період економічної кризи – його припинили. Це дало змогу державі, наприклад, лише протягом 2006 року в освітянській сфері столиці заощадити 11,7 млн грн.

Проте подібна економія, зі свого боку, призвела до значного зростання плати за навчання у приватних освітніх закладах. До речі, вартість навчання у приватних школах розподілена так: 90 % – до 1 тис. грн. на місяць, 3 % – понад 1 тис. у.о. і 7 % – до 600 грн. Варто зазначити, що батьки учнів приватних шкіл як платники податків двічі сплачують за освіту та навчання своїх дітей. Проте навіть за цих умов серед учнів названих закладів є діти з незахищених родин, котрі потребують особливого освітнього середовища: 2 % – з особливими потребами та інваліди, 5 % – сироти й напівсироти, 25 % – обдаровані діти і 20 % – навчаються безкоштовно або мають пільги. Усе це вимагає державного фінансування.

Одну з перших спроб дати короткий нарис історії становлення сучасної приватної школи, зробив І.І. Тимошенко, характеризуючи її як процес, протягом якого «нова форма освіти» створювала себе як об'єктивна необхідність у трансформації суспільства до ринкових відносин, впливаючи й на державні форми освіти.

Учений [5] відзначає, що протягом короткої сучасної історії розвитку зазнавало змін і ставлення держави до нової форми освіти: від протистояння до уважного освоєння позитивного і конструктивного контролю.

Приватна освіта розглядається ним як самостійний соціальний інститут зі своїми соціальними нормами та призначенням, специфічними формами і методами функціонування, відповідною структурою управління і фінансування.

Звертаючись до аналізу сутності приватних навчальних закладів як нового явища в системі освіти, вчені О.Л. Сидоренко і В.В. Астахова

відзначають, що приватні ЗОШ мають низку принципових відмінностей від державних, а саме: в соціальних функціях, які проявляються в тому, що державні навчальні заклади виконують замовлення держави, перебуваючи між вимогами суспільної ефективності і необхідністю формування повноцінної особистості, а приватні – замовлення суспільства, реалізуючи, з одного боку, права батьків, а, з другого, педагогічне право незалежних суб'єктів освіти (приватних навчальних закладів), сприяючи тим самим становленню громадянського суспільства; у способах фінансування і формах оподаткування: приватні ЗОШ в Україні перебувають на повному самофінансуванні (за рахунок оплати за навчання, надання різноманітних освітніх послуг поза навчальним процесом, роботи зі спонсорами, з міжнародними фондами тощо), маючи при цьому дискримінаційне оподаткування, оскільки здійснюючи освітню діяльність, сплачують податок і з доходу, і з прибутку як комерційні підприємства. У цьому плані державні ЗОШ в Україні мають незрівнянні фінансові переваги перед приватними; у специфічному мікрокліматі, що панує у приватних ЗОШ, атмосфері взаємоповаги, взаєморозуміння та взаємодопомоги, готовності і вчителів, і учнів працювати на основі співробітництва й партнерства, що сприяє формуванню громадянської позиції, патріотизму, моральних принципів та ідеалів [4].

Оцінюючи діяльність приватних ЗОШ, наголошуючи на її важливому суспільному значенні, дослідники привертають увагу до певних недоліків та негативних проявів, що притаманні деяким з них, а саме:

- засновники частини приватних закладів на перше місце ставлять не розвиток і вдосконалення навчального процесу, а особисте збагачення;
- волюнтаризм, зловживання владою власників, що має прояв у призначенні на керівні посади некомпетентних осіб, надмірному, некваліфікованому втручанні у навчальний процес та фінансові справи, безпідставному звільненні частини викладачів і співробітників;
- «подвійна бухгалтерія» фінансових надходжень і витрат, до якої вдаються власники окремих приватних вищих навчальних закладів [4].

Уважаємо за необхідне зазначити, що значною мірою подібні недоліки притаманні, на жаль, і деяким державним закладам освіти, однак більшість подібних приватних навчальних закладів припинили свою діяльність, оскільки подібна характеристика діяльності унеможливорює розвиток молодого навчального закладу, викликає недовіру споживачів освітніх послуг і, як наслідок, веде до неминучого банкрутства.

Аналізуючи проблеми, що виникають у процесі управління приватними школами, Л. Калініна наголошує, що кожна приватна школа розробляє власну концепцію, ставить мету і завдання, визначає пріоритетний напрям роботи на певний період часу, зокрема, на експериментальний

[2]. Шляхом анкетування вчителів приватних навчальних закладів дослідницею виявлено, що до таких напрямів респондентами зараховано:

- формування педагогічного колективу з високим рівнем професійної компетентності;
- сприяння розвитку творчого потенціалу кожного вчителя;
- підвищення професійної активності вчителів та її стимулювання;
- врахування морально-етичного і психофізіологічного мікроклімату в школі;
- створення духовного та культурно-освітнього середовища закладу освіти;
- навчально-матеріальне і науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу;
- забезпечення комфортних умов для розвитку навчального й творчого потенціалу кожного учня в різних видах діяльності, наступності та безперервності освіти і самоосвіти на всіх ступенях навчання учнів;
- формування демократичного стилю взаємовідносин у педколективі та управління ним;
- розробка і впровадження новітніх технологій навчання і управління діяльністю шкільного колективу та ефективної взаємодії школи з сім'єю та громадськими організаціями [2, 101].

Автор вказує також на проблеми, які мають загальний характер і потребують розв'язання на державному чи регіональному рівнях. До них належать: державне фінансування виконання державного компонента середньої освіти, відміна орендної плати за приміщення, встановлення нормативно-правової бази функціонування приватного закладу освіти, усунення бюрократії при оформленні документів на відведення землі під територію школи, удосконалення системи оподаткування закладів, незабезпеченість підручниками, методичною та художньою літературою, навчальними програмами [2, 101].

Л. Карамушка до основних проблем, які виникають у процесі управління приватними школами, зараховує такі: розробка Концепції діяльності та розвитку приватної школи; визначення стратегії взаємодії приватних шкіл з іншими освітніми закладами; проведення науково обґрунтованого добору керівників і педагогічних працівників; розробка основних методів та форм роботи педагогічних працівників з батьками [3, 65].

Висновки. Отже, аналіз змісту наукової літератури з проблем функціонування приватного сектора системи освіти в Україні та, зокрема, державного регулювання його діяльності дає підставу для таких висновків:

1. Становлення приватного сектора системи освіти є невід'ємною складовою процесів реформування системи освіти України. Водночас слід зазначити, що державне регулювання діяльності приватних навчальних закладів в Україні відбувалося «навздогін» розвитку приватного сектора

системи освіти, що можна оцінювати як порушення принципу випереджального стану в державному управлінні.

2. З часів появи перших приватних навчальних закладів (а значною мірою й досі) розробці теоретико-методологічних засад реформування системи освіти і, зокрема, загальної середньої освіти та державного регулювання розвитку її приватного сектора заважає низка негативних чинників і передусім таких, як: консерватизм мислення; заполітизованість і заідеологізованість системи освіти; відсутність системи моніторингу якості освіти; відсутність адекватної інформації про стан та тенденції розвитку зарубіжних освітніх систем; упереджене ставлення чималой частини вітчизняних дослідників до наукових здобутків західних методологічних шкіл і результатів їх практичної діяльності; тенденція перенесення уваги науковців з проблем середньої освіти на вищу, нестача фундаментальних наукових робіт, присвячених означеній проблемі, педагогічного й управлінського досвіду, що пояснюється значною перервою у функціонуванні приватного сектора системи освіти в радянський період.

3. Сьогодні в галузі освіти, як і в інших сферах суспільного життя України, складається нова управлінська ситуація, спричинена різними факторами, в тому числі появою приватних структур. Зі свого боку, це вимагає оновлення цілей, принципів, методів.

4. У сучасній науковій літературі визначеної нами проблематики знайшли відображення деякі аспекти державного регулювання діяльності приватного сектора системи освіти, проте ця проблема ще не має достатнього науково-теоретичного обґрунтування, а у сфері загальної середньої освіти ставиться вперше.

Література

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / [уклад. О.О. Любар ; ред. В.Г. Кремень]. – К. : Знання, 2005. – С. 600 – 623.

2. Калініна Л. Проблеми управління приватними школами / Л. Калініна // Дир. шк. Україна. – 1999. – № 7. – С. 99 – 106.

3. Карамушка Л. Приватна школа: Актуальні проблеми психології управління / Л. Карамушка // Дир. шк. Україна. – 1999. – № 6. – С. 65 – 72.

4. Сидоренко О.Л. Приватна вища школа як соціальний інститут: особливості становлення та розвитку в Україні : дис. ... д-ра соціол. наук : 22.00.03 / Олександр Леонідович Сидоренко. – Х., 2001. – 382 с.

5. Тимошенко І.І. Розвиток приватної освіти в Україні: основні підсумки і перспективи / І.І. Тимошенко // Приватное образование в посттоталитарном обществе: первые итоги, проблемы, перспективы : прогр. и материалы Междунар. семинара лидеров приват, образования. – Х., 1999. – С. 80 – 84.

Пылыпив Ольга. Деятельность частных общеобразовательных школ I степени в Украине: история и современность. Из-за экономических и политических изменений в Украине конкурентноспособными оказались учебные заведения образования различных форм собственности: государственной, коммунальной, частной, в частности, начального звена. Поэтому своевременными являются исследование и анализ организационно-педагогических условий деятельности общеобразовательных школ первой ступени частной формы собственности в Украине, в частности, содержание, методы и формы функционирования. В практической деятельности частные учебные заведения сталкиваются с противоречиями, которые обусловлены несовершенством нормативной и методической баз их функционирования. Следовательно, актуальность проблемы, недостаточная ее теоретическая и методическая разработанность, необходимость решения выявленных противоречий обусловили выбор темы.

Ключевые слова: учебные заведения, Украина, частные общеобразовательные школы первой ступени, виды частных общеобразовательных школ, особенности частной школы.

Pylypiv Olha. Private Elementary Comprehensive Schools in Ukraine: History and Modernity. The economic and political changes in Ukraine have resulted in the competitiveness of educational establishments of various ownership types: state, communal and private; in particular, this refers to primary schools. Thus it seems timely to research and analyze the organizational and pedagogical considerations for private elementary comprehensive schools in Ukraine, specifically, their content, methods and types. In practice, private educational establishments face controversies caused by normative and methodological challenges to their development. Therefore, the topicality of the problem arising out of theoretical and methodological imperfections as well as the need to resolve the existing controversies have motivated this research.

Keywords: educational establishments, Ukraine, private elementary comprehensive schools, types of private comprehensive schools, peculiarities of private schooling.

Одержано 25.05.2015